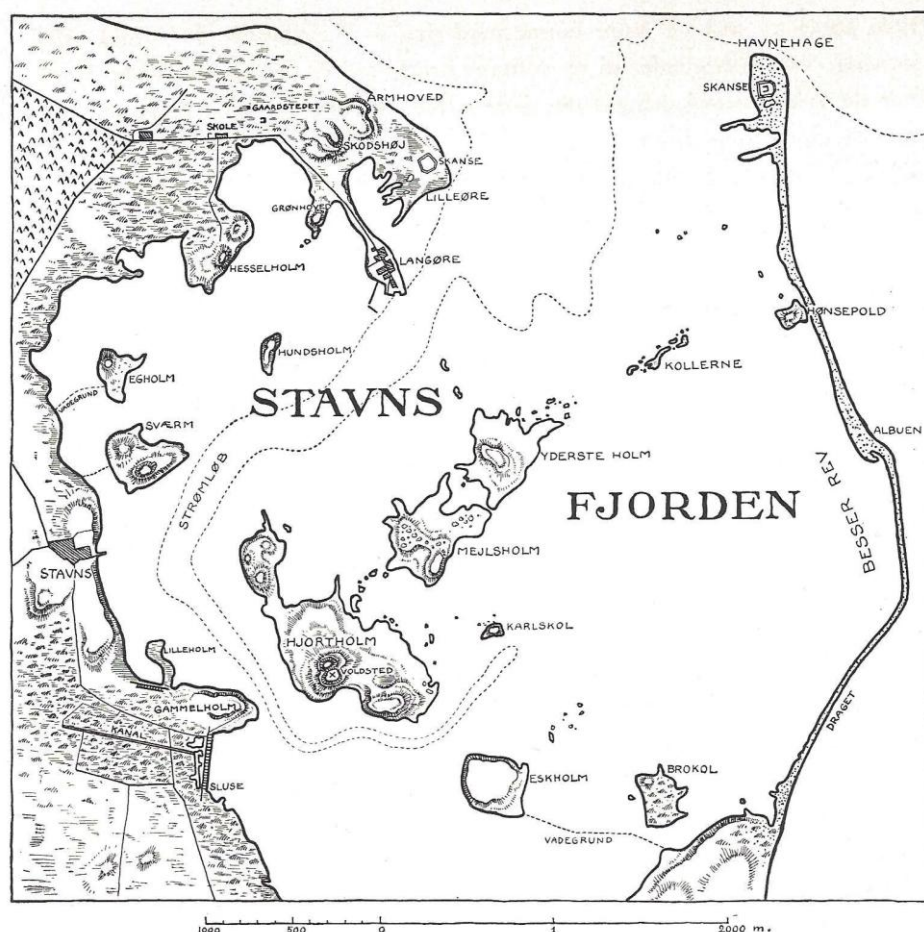

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Achton Friis: Øerne i Stavnsfjord

Jeg har set ud over Stavnsfjord fra alle bakker i dens nærhed; jeg kender den i alt det vejr, som kan råde over den fra de første majdage til hen på efteråret – og alle vegne fra og til alle tider er udsigten over den betagende. Jeg ved ikke, om der er skønnest i en majmorgens tillige soldis, når alle dens kuplede holme løfter sig som åndesyner op af det opalfarvede vand med de drivende tågeslør over, eller i den hårde septemberaftens bratte solfald, hvor skarpe lys og voldsomme skygger falder over de grønne bjerge i det vindrørte vand, der er blå som anløbet stål. Men jeg ved, at den skal ses fra "Grønhøjs" bakke, den lille halvø nær Langøre Odde. Herfra er den altid bedst.

Den mærkelige runde fjord rummer på et areal af knap 20 km² ikke mindre end 11 øer foruden en mængde "koller", d. e. små stenholme, der grupperer sig yderst i den nordlige del. Af øerne er Brokol 9,1 tdr. Id., Barnekol 4,2, Eskholm 17,8, Karlskol 1,2 Hjortholm 88,0, Mejlsholm 32,4, Yderste Holm 24,8, Sværm 17,4, Egholm 7,1, Hundsholm 2,4, Kollerne 2,2 og Hønepol 3,3 tdr. Id. Den sidste er dog kun ved højvande adskilt fra det lange Besser Rev. Af øerne tilhører Eskholm og Brokol bønder i nærheden, den først er helt, den sidste kun delvis dyrket; Hundsholm ejes af en fisker i Langøre. Resten hører endnu under Brattingsborg gods, er ubeboede og anvendes kun til græsning; de henligger fuldstændig i naturtilstand og er strengt fredede.

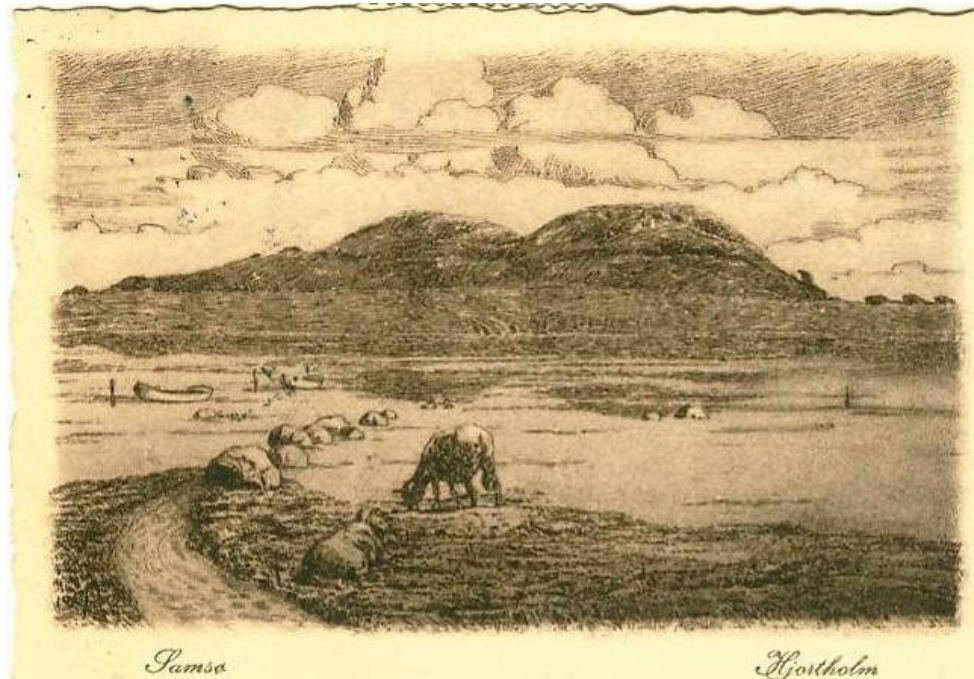

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Til **Brokol** var Johannes Larsen en dag vadet over fra Besser Rev. Han overraskede på øen en mængde gule og blå kaniner, hvis huller viste sig at ligge omkring en lille rund dam. Øen, som er ganske flad med undtagelse af en høj vold på nordvestsiden, havde af firbenede beboere ellers kun nogle får, der græssede på fladerne, hvor der voksede mængder stenbræk og strandmalurt. Af fugle sås foruden rødben-klirer nogle stære, lærker, stenpikkere og engpibere, og langs stranden gravgæs og stormmåger.

Eskholm som er helt under plov, besøgte jeg i 1919. Den var allerede da i den grad forvandlet til nyttejord, at den virkede fuldkommen øde, og jeg ønskede ikke nu at genopfriske det indtryk, jeg havde fået af den. Hvis grevskabet engang kommer så vidt, at det skal sælge resten af sine øer i Stavnsfjord, så ved vi, hvad vi har at rette os efter. Så vil atter et stykke dansk natur af uvurderlig skønhedsværdi gå til grunde.

Det er en pibende kuling af nordvest, da vi en dag med en skydepram på slæb vader gennem fladvandet fra Stavnsfjordens bund med **Hjortholm** som vort første mål. Omtrent en hel kilometer kan man vade ud fra landet her, inden bunden brat falder ned til 10 – 11 til 2 meters dybde, hvor et af fjordens snævre strømløb skærer sig ind. Til trods for at dette her kun er 40 – 50 m bredt, tager det os i dag tid at komme over det, lige op imod den stride blæst, og svært er det at holde den fladbundede prams snude op mod vejret.

Tolv edderfugle letter med smæld fra stranden, da vi atter vadende nærmer os denne, og en kukker kommer farende ud fra en tjørnebusk lige ved os, just som vi sætter foden på land. Længere borte letter et par gravgæs, og en flok ryler på halvtreds stykker trækker strandlangs forbi os på svirrende vinger.

Et væld af pragtfulde tjørne og roser, slåen og vilde æbletræer dækker de bratte skrænt fra voldstedet og ned til stranden. Ved skræntens fod, hvor fire anselige elme gror, finder vi under nogle store tjørnegrupper kreaturerne læpladser, hvor grunden ligner et stampet lergulv inde under de dybgrønne kroner. Næsten for hvert skridt rejser vi nye fuglearter, mens stormmåger og strandskader bestandig følger os og fylder luften med deres skrig. Ni gravgæs og ca. tredive gråandrikker flyver ud fra bugten. Viber, jordsvaler og

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

forstuesvaler jager i luften og hvide vipstjerter på stranden. Inde i krattet synger tornirisk, gulspurv, tornsanger, svenskirisk og bastard – nattergal.

På en lille flad holm nord for øen står i stranden en stor flok kobbersnepper med de røde brystfjer lysende lige mod solen.

Ud fra en lille gruppe ganske lave tjørne letter en ringdue med klaprende vinder, blot på ti alens hold. Under busken finder vi dens rede, med to æg i, på selve grønsværen. Det er ikke nogen dagligdags oplevelse; men vi fjerner os skyndsomst uden at gøre for meget væsen af det, thi skovduen er en sær og vanskelig dame, som det kan stikke slet ikke at vende tilbage til reden, hvis der er pillet det mindste ved den, eller endog forlade æggene for stedse, blot hun en gang er blevet jaget op.

Opskræmte solsorter larmer inde fra tjørnene; på deres skrål kan jeg høre, hvor Johannes Larsen færdes derinde i krattet. Just som jeg svinger om et hjørne af dette, hvor et par gærdesangere sidder edderspændte og skælder mig ud fra grenene i en vild rosenbusk, letter en tårnfalk fra en lille dam mellem bakkerne. Og da vi forlader krattet og går ud over marken, går at agerhønspar på vingerne foran vore fødder og trækker skræppende ud over lavningen.

Går man ikke her som i Adams i Edens Have – længe før Eva kom til og gjorde det hele så syndigt og dagligdags!

Man se nu – ud over fladerne om de høje bakker, hvor blomster i hærskarer myldrer mellem græsset, hvor smørblomster, anemoner, violer og gøgeurter strides om marken, der ser jeg pludselig på det spraglede tæppe nogle uhyggelige, gråhvide bylter, som rager op over grønsværen. Vi pirrer til et par af dem og ser, at det er de sørgelige rester af en gråand og en gravgås. Brystet er revet op på dem og alt kødet deraf fortæret helt ind til de hvide, solblegede ben, der lyser på lang afstand. Synden og dens sold er faret over stedet i vandrefalkens skikkelse. Hans vej over landet betegnes hvert år af en række af kirkegårde som denne. En besynderlig, makaber stemning griber mig pludselig her på denne frodige, blomsterdækkende mark. Thi overalt blinker og lyser imod mig de hvide og brune, blodige fjer, som indrammer de små afblegede skeletter.

Her har været en god jagtmark!

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Vi klavrer op ad bakken på sydsiden med den tvedelte top, på hvis laveste del voldstedet af det gamle Hjortholm Slot ligger – det, til hvilket sagnet har knyttet Marsk Stigs navn. Herfra kan øjet overskue hele Stavnsfjorden. Og i vejr som i dag er den pragtfuld. Fra den 26m høje top ser man som fra et lille Himmelbjerg ud over dette ørige og frydes ved synet.

Disse snese af små og store holme med den hvide, stenede forstrand, med tjørn og roser hængende ud over deres bratte sider, denne blinkende fjord, hvor de dybe strømskæringer går med stride, skummende bølger mellem lavvandets vindrifledede flader - dette sted, hvor de rugende fugle fylder luften med deres skrig, og den karske vind går susende gennem tjørnernes stridige grene, mens kodriver, stenbræk og løvetand rykker på foden i dens rusk – det er et lille bitte billede af vort lidt større fædreland, det er Danmark en miniature.

På den 3 – 4 m lavere, men meget bredere tvillinghøj ligger det endnu ganske tydelige voldsted af Hjortholm Slot, omgivet af en regelmæssig formet grav. Dennes bund ligger nu omtrent 12 m lavere en plateauet, hvorpå den gamle borg har kigget, medens ydervolden om ringgraven næppe noget sted er mere end 6 m over bunden. Terrænet hernede er næsten fuldstændig utilgængeligt på grund af de overalt tætvoxende og i hinanden indfildrede tjørne, roser og slåen, og en opmåling af stedet ville blive så vanskelig for os, at vi må opgive den.

Dybt nede mellem den skønne, vilde bevoksning på voldgravens bund findes noget, der i høj grad ligner en hulvej; det er vel sagtens kvægets spor. Hernede i læet er tjørnene allerede i knop. Små bitte vilde æbletræer, så forblæste, at de står som den tætteste hæk, er kravlet helt op på gravens kant for at få sol nok. Et enkelt af dem står allerede i blomst. Pragteksemplarer af gærdekørvel fylder mellemrummene mellem træerne, og et utal af kodrivere dækker græsunden udenom. Også her findes minsandten

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

gulbugen, overalt inde mellem buskene synger den, trods blæsten, som er den betalt for det. Engelskræs, mælkebøtter, saxifraga, ranunkler og storkenæb bider sig fast ned ad voldstedets sider; og uden om dette, på jævne mark, ses overalt små ovale eller runde vandhuller, som i yderranden har friskt, fint grønt græs, der hurtigt går over i et tæppe af hvide vandranunkler, som dækker næsten hele vandspejlet og kun af og til lader dettes dyblå farve skinne frem. Et halvt hundrede blanke unghøveder og plage græsser, mens de langsomt skrider hen over fladerne dernede, og en fåreflok har lagt sig til hvile i lavningen. Heroppe fra ligner den en flok store lus.

Om borgen "Hjortholmshus", som har ligget på dette sted, vides endnu mindre end om det gamle Visborg. (se fil med Nationalmuseets udgravnings resultater) End ikke krøniken har levnet os en tøndel, man ved intet om dens anlæggelse. Eller dens ødelæggelse. At Thurah fortæller, at den er lagt øde ved venders eller hanseaters indfald, er blot tradition, selv om det ikke er usandsynligt. Gamle Vedel siger, at "de tvende Voldsteder, hvor Vesborg og Hjortholm have staaet, har været befæstiget med Grave og Volde, som endnu staae igjen" Og Kingo synger herom i digtet til Samsø:

"—nu kan ingen Herre gjeeste
I dens affaldne Vrag, thi Tidens aadige Tand

Har ædt og jævnet den just med det slette Land."

I de sidste to – tre hundrede år har det gamle voldsted da haft samme udseende som den dag i dag. Marsk Stigs navn har været knyttet til stedet, men der findes ingen historisk hjemmel derfor. En udgravning af stedet ville måske kunne give os oplysninger om dets historie.

Se resultat af udgravning [klik her](#)

På øens vestlige ende finder vi en mængde kragereder i tjørnene. Kragerne er et festligt naboskab for de rugende fugle, og flere steder fandt vi da også mågeæg bortslæbt – et enkelt helt til toppen af voldstedet – og omhyggelig tømt for deres indhold. De to familier ligger overalt i bestandig krig med hinanden, og mågerne hævner sig undertiden på røverne ved at anfælde de unge krager og drive dem ud over vandet, hvor de drukner dem ved bestandig at slå ned på dem. Men kragerens krigsførelse giver dog i det lange løb flest points, og de er for mange fuglearter en langt stadigere og farligere fjende end vandrefalken.

Vi spiser frokost i læet på østsiden under en stor tjørn. Gravgæs og edderfugle trækker forbi langs stranden. Men på en stor kampesten i fladvandet neden for vort sted sidder en kystterne og en strandskade ganske tæt op ad hinanden, begge med næbbet lige imod blæsten. De rører sig ikke det mindste, og i deres umådelige forskelligartethed ser de uhyre komiske ud, ternen fladtrykt og lav, næsten fiskeformet, strandskaden tyk og oppustet og med det lange, gløede næb sænket ned mod stenen, et billede på den dybeste misfornøjelse. De står sådan i al den tid, vi sidder her.

Øernes opsynsmand kommer og fortæller os, "at han har en edderfugl", som ligger og ruger et sted i nærheden. Vi følger ham derhen og finder fuglen liggende på reden under en ganske lille tjørn, som er tæt omgivet af en krans af blomstrende anemoner. Johannes Larsen satte sig på et par meters afstand og tegnede den i en halv times tid, uden at det anfægtede den det fjerneste.

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

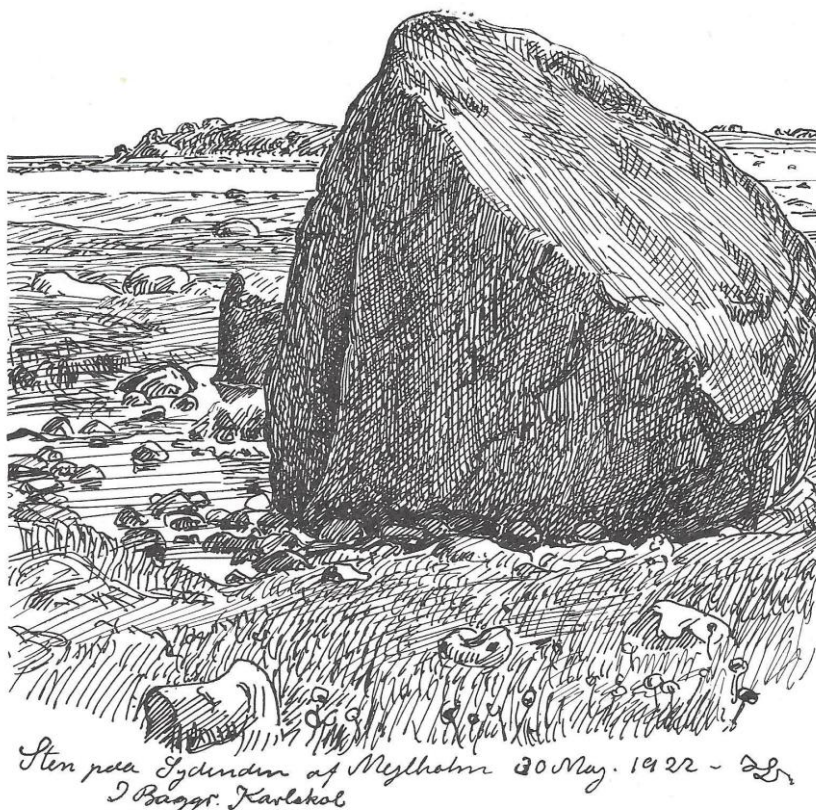
Om eftermiddagen friskede vinden og blev til storm, og vi måtte opgive at ro videre til Karlskol og Mejlsholm. Og da vi klokken fem roede hjem, blev det en hård tårn, især over strømløbene, hvor stormen gik på langs og satte krap sø på tværs af vor retning. Vi måtte hele tiden holde skydeprammens stævn op mod søen; det varede længe på den måde, og fryse gjorde vi til gavn, da vi endelig ved sekstiden landede på fjordens sydside.

Det var et par dage senere, den næstsidste dag i maj, da vi fra Langøre havn i vor jolle på ny gik på opdagelsesrejse i fjorden og roede over til **Karlskol**.

Skønt gøgen gol i aftes klokken halv ti inden fra landet, var der i dag ikke meget, der tydede på, at sommeren var nær. En iskold, rå blæst fra vest stod ud over fjorden, og vand og himmel var skummelgrå i farven nu på morgenstunden. Men allerede inden vi nåede gennem strømløbet mellem Yderste Holm og Kollerne og kom frem til vort mål, var blæsten blevet til brise, og solen brød gennem skydækket og satte de blomstrende tjørne inde på Karlskol i lysende lue.

Vor jolle skurede mod den lave bund, og vi vadede i land, slæbende båden efter os.

Holmen ligger helt gemt mellem de andre, man ser ikke en mennekebolig herfra, ikke det ringeste spor af menneskers færden. Alt ligger her som for tusinde år siden. Ja – den vældige kampesten, der stor som et hyrdehus ligger ved siden af mig, ser ud, som om den altid har været her. Hvad er århundreder for den? Har den ikke her fra sit sted set Hjortholms borg rejse sig og synke i grus? Slægt efter slægt er små mennesker kommet til dens kyst og er rejst igen. Intet har rokket den fra dens plads, hvor istidsbræen for tyve tusinde år siden har lagt den.

*Sten paa Sydenden af Mejlsholm 20 Maj. 1922 - A.
I Baggr. Karlskol*

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Hvilken strand, hvilket sted at lande! Her er virkelig på en eneste tønde land samlet alt, hvad man behøver for at være lykkelig en lille stund.

På den svagt skrånende sydstrand, hvor grønsvær og sandflader veksler, ligger hundrede af kampesten, hist og her væltet ud i fladvandet. Bag stranden løfter holmen sin lave kuppel og bærer på sin ryg de blomstrende tjørne, vrietorn og en mængde andre buskvækster, hvorfra et kor af sangfuglestemmer lyder, og hvori vi ser tornsangere, gulspurve, gærdesanger, stenpikkere og brogede fluesnappere smutte mellem grenene, Et par ringduer letter fra krattet, da vi vandrer langs dette ad stranden, hvor sankthansurter, martsviol, kodriver, høgeurter, jordbær, smørblomster og gåsepotentil gror mellem græsset, hvor alenhøje græsløg, tidsler og vild kørvel står under tjørnens bryn, og et tæppe af gule ranunkler løber helt ud mellem kampestenene, hvor saxifragaens hvide stjerne kappes i glans med tjørnens bløster og vikkens dybviolette bægre, den blå tveskægget ærenpris og skostorkenæbbens violette stråler mod strandmalurtens irgrønne klynger.

Sådan er stranden her omkring edderfuglens rugeplads. Thi herinde mellem tjørnes og slåens stridige torne ligger deres reder gemt, vanskelige at få øje på og næsten utilgængelige. Men se, da vi svinder om en lille pynt på østsiden, letter pludselig henimod tredive af disse fugle fra stranden og trækker i en bred bue nord om øen. Et dusin af dem skiller sig ud fra flokken og svinger ud over fjorden; men resten, alle unge fugle, bliver tilbage og fortsætter flugten i store cirkler rundt over øens strand.

Vi havde straks, da de lettede, kastet os ned i skjul bag en af de store kampesten og mens vi ligger her, får vi nu gang på gang den susende fugleflok hen over os. Vi hører, når den nærmer sig. En stigende dur rammer øret, fulgt af slagfjerens piben og så et rasende crescendo, så luften revner med et skrald over os – og derefter en pludselig stilhed. Det er som at blive kørt over, hver gang de raser forbi, kun tre – fire alen over vore nakker. Men i den påfølgende stilhed hører jeg, hvor fuglene snakker sammen, jeg opfanger en lille gedulgt lyd i luften: Pak - - pak! Den bliver liggende efter dem som en lille grødet, frugtbar tone, husvalende, rolig og blid.

Men langt ude fra fjorden lyder de gamle edderfugles grove stemmer: O-o-ah! O-uuu-ah! Det lyder, som når en flok eskimoer holder palaver. Og helt ude bag revet ved østerstranden høres den store havmåges latter: Hahahahaha! Fem gange ha - næsten altid nøjagtigt.

Alle edderfuglereder, vi finder langs den åbne strand, er plyndret for æg. Denne herlige fugl, der åbenbart så gerne vil ruge her til lands, fordi der endnu er fortrinlige betingelser for den, kan ikke få lov til det. Grevskabets opsyn formår åbenbart ikke stort, når æggerøvere for alvor vil fuglene til livs, og straffen er så ringe. Der burde være langt skarpere bestemmelser til værn for vore ynglefugle; blandt ænderne især for edderfugl og gravand, der begge gerne holder til hos os. Den første ruger nu, bestandig forfulgt som den er, kun på Samsø's holme, på Hesselø og Saltholm, på Læsø og endelig på Anholt, hvor vi så nogle kuld ællinger af den.

Når man ser, hvad der bydes disse fugle, må man undres over, at de endnu overhovedet ruger her i landet, ja, at man endnu kan træffe unde edderfugle i flokke på tusinder i vore farvande. Var denne trofasthed ikke nogen støtte værd? Lad os ramme røverne på deres pengepung, det er altid deres ømmeste sted!

Da vi vadede over det 400 m brede vand mellem holmen og Mejlsholm, så vi ikke mindre end 44 kobbersnepper på fladvandet over mod **Hjortholm**.

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Straks ved landgangen fandt vi en del edderfuglereder, som var plyndret af de allestedsnærværende krager. Just som vi forlod stranden og kom op over markerne, lettede en edderfugl fra sin rede under en rosenbusk; den fløj et lille stykke lavt over jorden, gik så et stykke og spejdede efter os, hvorpå den atter lettede og trak bort. Under rosenbusken lå en yndig rede med fire æg; den var smukt skålformet og dækket af dun og udenfor omgivet af visne ørnebregnestængler og græs, som fuglen havde samlet. Mens Johs. Larsen tegnede reden, kredsede en skrålende krage hele tiden over hans hoved – så den rede bliver nok ordnet.

Lige i nærheden fløj en anden hun ud fra en stor og tæt tjørn, hvorunder vi fandt en godt skjult rede med fem æg, og noget senere traf vi på åben mark endnu en rugende fugl. Først da vi var et par alen fra denne, rejste hunnen, og idet den lettede, overbegjorde den æggene med en tynd, grågrøn søle – en foranstaltning, fuglen ofte træffer, formodentlig for at betage fremmede lysten til at røre reden. Det ville vist have forbavset den at se J. L. samle æggene op, omhyggeligt tørre ekskremterne af på sine bukser og forsigtigt lægge dem ned igen, idet han sagde: ”Det er sgu synd for de pæne æg. Sådan et svin!

Selve den store havmåge har sit hjem på disse holme. Både dennes og stormmågens reder fandt vi jævnt fordelt mellem hinanden. Lige fra sydenden af Mejlsholm til Yderste Holms nordspids, nogle hundrede af hver art. Enkelte kystterner sås flyvende, men vi fandt ingen reder. I øvrigt sås et par skalleslugere, nogle strandbrokfugle, en ringdue og en gøg.

På øens østside, der er stærkt kuperet, ligger en kuppelformet banke på 25 meters højde og nord for denne et bakke drag med forskellige høje toppe. Tværs over dens midte strækker sig herfra en lille højderyg mod vest, bevokset med roser, tjørn og slåen. På de mod vest faldende, bølgede flader gror hist og her eller spredt bevoksning af småbuske. På sydnedens ganske lave strækninger, der jævnt går over i fjordbunden, ligger nogle kampesten af en størrelse, hvortil jeg sjældent har set mage her i landet.

At beskrive Mejlsholm og den dermed sammenhængende Yderste Holm ville i øvrigt i alt for mange blive en gentagelse af, hvad der er sagt om det foregående. En ting er i øjnefaldende her på dette sted, som danner det lille arkipelags midtpunkt: Faren for, at denne lave fjordbund skal forvandles til tørt land. Denne fare er naturligt nær, og sker det herude, som ved fjordens sydkyst, at ejerne giver naturen en håndsrekning for at vinde mere land, vil det sikkert være en let sag her som der at forvandle store dele af fjordbunden til engstrækninger. Da vil holmene en dag gro sammen og blive til høje på en mark, og stedet kommer til at ligne så mange andre.

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Jeg er taknemlig over, at jeg har set dette herlige sted, mens det endnu var tid. Her som så ofte på vores rejse har vi indtrykket af, at vi er kommet i sidste øjeblik.

Det skal blot ganske kortelig nævnes, hvad Johannes Larsen fandt på Yderste Holm, hvor han alene begav sig hen, mens jeg tog båden og roede over til Kollerne.

På Drejet, som forbinder den med Mejlsholm, sås enkelte reder af edderfugle med æg, der helt var tilgrisede af ekskrementer. Rederne lå åbne i det korte græs midt i en koloni af stormmåger og havmåger. Rundt langs stranden iagttoges en mængde edderfugle, der lå på stenene eller svømmede om imellem dem. På marken, hyppigst ud fra tjørnene, lettede flere fugle fra redderne. Dunene af en plyndret og endevendt rede lå på grønsværen, og i nærheden fandtes en rede, tømt af kragerne.

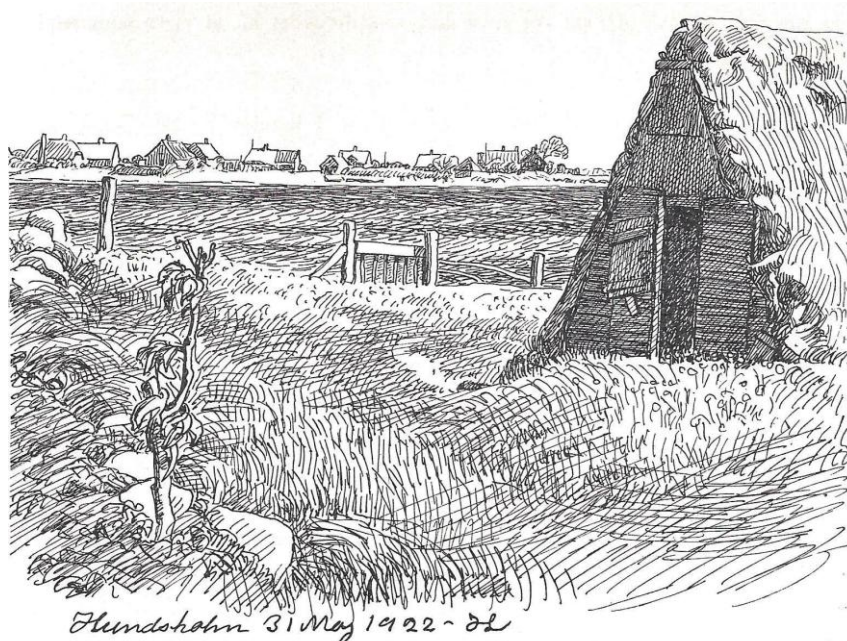
Der rejstes en flok agerhøns og sås en del viber og strandskader. En ringdue havde rede i en tjørn kun to alen over jorden, og en kragerede med fire æg fandtes i en anden tjørn, halvtredje alen over jorden. – Enkelte stære havde fundet vej hertil, og af mindre fugle sås og hørtes desuden nogle bomlærker og enkelte tornsangere. At der her på stedet er så forholdsvis få sangfugle kan skyldes den omstændighed, at antallet af de rugende havmåger og stormmåger er så stort. Over for småfugle er disse ofte lige så ubarmhjertige røvere, som kragerne er over for dem; på de udprægede mågeøer er strandskaden snart den eneste fugl, som kan værges sin yngel for dem, derfor snart den eneste, som træffes her ynglende i havmågernes selskab.

Tegning side 112

Sammen med skipper roede jeg over til Kollerne, hvor jeg gik i land på de to sydligste og største. Disse småskær, som man kan kalde dem, er på de fleste steder bevoxet med græsser og urter, men er dog for enkeltes vedkommende ganske skaldede, kun 1 – 1½ m høje stenhobe. Foruden engelskgræs, som er almindeligt overalt på holmene herude i fjorden, fandt jeg strandmalurt, enkelte steder i stor mængde; de enkelte planter af denne var store og kraftige, næsten som små buske, og med helt vedagtige stængler. På

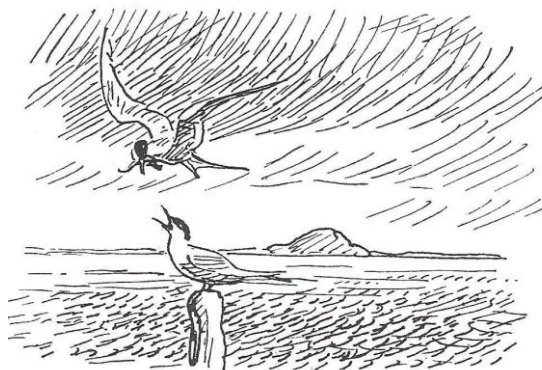
Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

de største af holmene dominerede de fuldstændig al anden plantevækst, hvad deres irgrønne farve viste på lang afstand. Den mængde af udprægede stenrevsplanter, som findes her, skal jeg ikke gøre rede for, men henvise til Eug. Warmings Dansk Plantevækst. Mærkeligt nok fandt vi to planter her på stedet, som har undgået hans opmærksomhed, nemlig Cochlearia anglica, som de fleste steder på de to sydligste holme fandtes i rigelig mængde, samt aftenpragtstjernen, der voksede på den største af dem.

Her var forbavsende få fugle på stedet. Kun fem – seks stormåger jog jeg op derfra, et par terner (vistnok sterna macrura) fløj forbi, samt en enkelt strandskade. Men intet sted på disse stenhobe viste tegn på, at nogen fugl rugede her.

Stenpikkerne sang fra Langøres tage, da vi kastede fortøjningerne los for at gå på vor første tur med "Rylen" i år. En ternehun sad på en pæl nær ved os i havnen og lod sig traktere med fisk af sin mage, der, hver gang han havde en fangst, afleverede den i flugten i sin elskedes bestandig vidt opspærrede næb. Både hunnen og den galante ægtemænd forsvandt, da vi tøffede forbi pælen og vendte stævnen mod Ballen havn, hvor vi skulle proviantere til den kommende langfart.

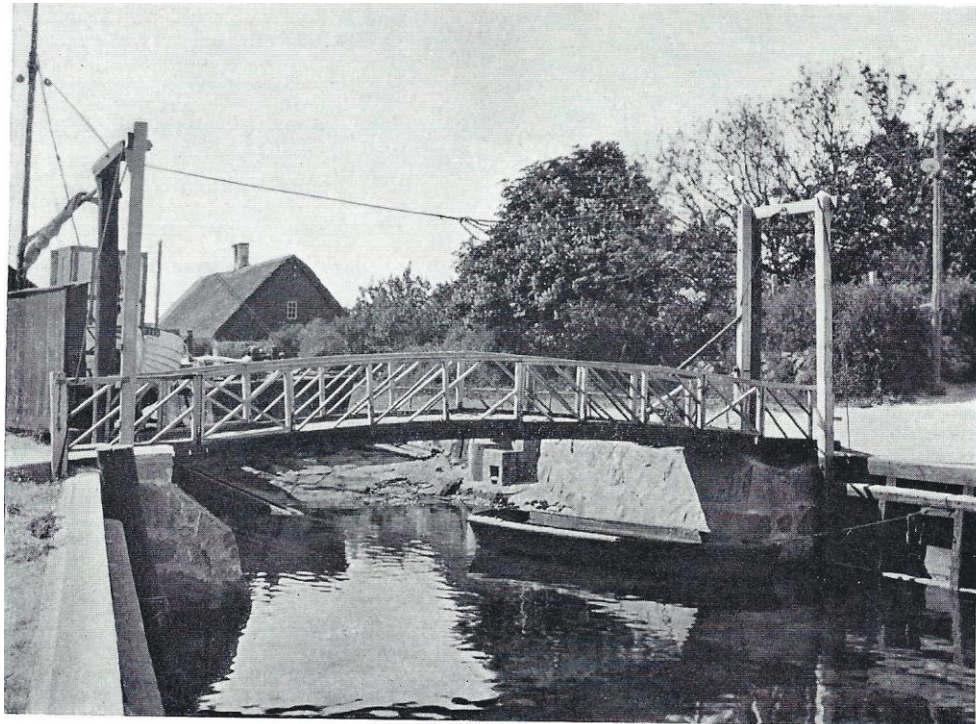

Ballens store, nye havn, som påbegyndtes i 1918 og blev færdig i fjor, led så megen skade under de voldsomme efterårsstorme, at reparationerne kostede 20.000 kr. Hel anlægget havde beløbet sig til en halv

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

million kroner og havnen, som er rummelig og dyb, har nu direkte dampskibsforbindelse med København og Odense.

Den lille by er ganske smuk med sine mange haver og alleer, men er nu stærkt besøgt af sommerturister. Dens fortrinlige hotel bespiste i fjor ikke mindre end hundrede gæster og konkurrerer således stærkt med den nærliggende Brundby. Et af de ejendommeligste og smukkeste steder i byen er den indre del af dens gamle havn med dens fine, gammeldags vindebro og det nærliggende smukke købmandshus.

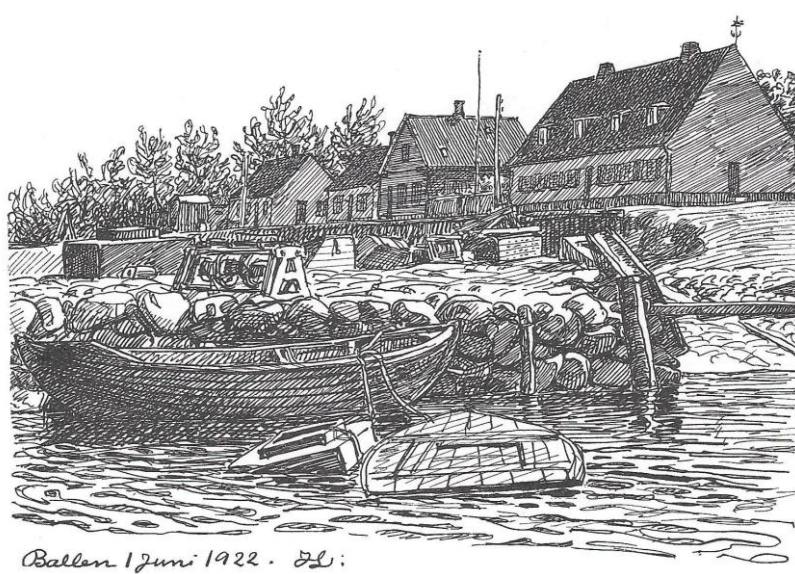

SAMSØ. Den gamle vindebro ved Ballens havn. (115)

Ved havnen blev vi modtaget af min gamle bekendt fra Besser, hotelværten Carl Sørensen, en af de reneste typer på en samsing, jeg har mødt derovre; han forener i sin persons indtagende lethed med et barokt men stilfærdigt, jysk lune. Gensynsglæden ville han fejre i sit lysthus, hvor han bænkede os og snart efter tonede frem med en angosturabitter i den ene hånd og en flaske akvavit i den anden. Da det var på morgenstunden, mente vi, at drikken var for kras; men vor vært foreslog at mildne den ved at drikke en halv flaske portvin til. "En god dag begynder om morgenen," sa'e han.

Der viste sig at kunne lade sig udføre. Også vor store forgænger Sindbad beretter undertiden hartad utrolige ting fra sine eventyrlige sørejser.

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

Stavns Fjord

Druknet istidslandskab

I de seneste godt 7.000 år har Stavns Fjord været et hav- og fjordområde med mange små øer og holme. Mod øst er fjorden beskyttet mod strøm og bølger af det lange og smalle Besser Rev. Kun ved højvande

Achton Friis, Forårsrejsen 1922, øerne i Stavnsfjord

overskylleres revet af havet. Det sker ved den del, der kaldes Draget, som er det retlinede stykke af revet som ligger 2,5 kilometer øst for Mejlesholm.

Stavns Fjord begyndte at få sit nuværende udseende for ca. 8.000 år siden. I tiden lige efter istidens afslutning for ca. 12.000 år siden var området tørlagt, og Samsø var landfast med Jylland. Men i takt med at ismasserne omkring polerne og i det Skandinaviske højland for alvor begyndte at smelte, steg vandstanden i havet markant. På et tidspunkt var havspejlet steget 20 meter, og det betød, at Samsø var opdelt i to større øer, en ø i nord og en ø i syd. Store dele af den nuværende Stavns Fjord var således dækket af havet sammen med området omkring Nordby Hede og Kanhavekanalen. Kun de højest beliggende bakketoppe og randmorænestrøg i det oprindelige istidslandskab ragede op over havet. Resten var oversvømmet.

Siden stenalderhavet havde sin største udbredelse er der imidlertid også sket en hævnning af landjorden. Denne hævnning er foregået overalt i landet, og er et resultat af, at ismassernes enorme vægt ikke mere tynger på jordoverfladen, hvorfor den bevæger sig op efter imod en ligevægtsposition. Imidlertid er hævnningen indtruffet med en vis forsinkelse i forhold til havstigningen der forekom mere eller mindre sideløbende med ismassernes smeltning. I Stavns Fjord, har hævnningen medført, at landjorden har hævet sig 3 meter siden det tidspunkt hvor vandstanden i havet var højest. I takt med den fremadskridende landhævning har havstrømme og bølger været med til at binde det tidligere ørige sammen til det nuværende Samsø.

Værdi

Stavns Fjord er udpeget som National Geologisk Interesseområde. Øhavets landskabelige hovedtræk fortæller primært om begivenhederne under og efter stenalderhavets tid, men også begivenheder før dette, det vil sige i slutningen af Weichsel Istiden, afspejles i landskabet. Stavns Fjord er således med sin rige geologiske mangfoldighed og såvel dens nuværende som tidligere kystformende processer et levende arkiv, der tydeligt afspejler tilblivelseshistorien. Da landhævningen tilmed endnu foregår, kan den nuværende Stavns Fjord betragtes som et øjebliksbillede i en proces der afspejler landdannelsen i området. Området er derfor af betydelig undervisnings- og forskningsmæssig værdi. I tilgift er Stavns Fjord et enestående naturområde af international værdi (Ramsarområde).

Tilgængelighed

Stavns Fjord og dens omgivelser er fredet, i alt 1525 hektar. Der er adgangsforbud på Besser Rev og Lindholm samt på udvalgte steder i den indre del af fjorden i perioden 1.4. – 15.7. Der er adgangsforbud på Bosserne i perioden 1.4. – 30.9. Endvidere er al færdsel forbudt på Hjortsholm samt de øvrige øer i fjorden. Omkring øer, holme og rev i Stavns Fjord samt omkring den del af Besser Rev, der er beliggende nord for Draget, er færdsel forbudt i en zone på søterritoriet 50 meter fra højeste daglige vandstandslinie i perioden 1.4. – 15.7.